

З. М. Бурик

кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри регіонального управління
та місцевого самоврядування
Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті встановлено, що господарська система включає три основні підсистеми: економічну, соціальну та екологічну, що відповідає трьом основним складовим концепції сталого розвитку. Зображено механізми регулювання еколого-економічної системи на засадах сталого розвитку. Наведено пропозиції удосконалення соціо-еколого-економічних систем. Визначено інструменти при удосконаленні регулювання економічної, екологічної та соціальної систем.

Ключові слова: державне регулювання, сталий розвиток, соціо-еколого-економічні системи, еколого-економічна рівновага, механізми регулювання еколого-економічної системи.

Постановка проблеми. Реалізація цілей сталого розвитку досягається шляхом ефективного й добре прорахованого управління даним процесом. У контексті сталого розвитку управління є особливим видом цілеспрямованої діяльності, сфокусованої на досягнення позитивних змін при забезпеченні соціо-еколого-економічної збалансованості на тривалому інтервалі часу. Основними суб'єктами управління сталого розвитку є бізнес-спільноти, громадянське суспільство та органи державної влади, представлені на загальнодержавному, регіональних і місцевому рівнях. Останні відіграють ключову роль у даному процесі, оскільки в їх обов'язки входять: інтеграція всіх суб'єктів, узгодження цілей, завдань, показників є стратегічних документах, вироблення однакової методологічної та методичної основи управління тощо. Основне завдання органів державної влади полягає у створенні, за тісної співпраці з бізнесом і громадянським суспільством, прозорої системи інститутів соціо-еколого-економічного партнерства, забезпечення умов для конструктивного діалогу всіх суб'єктів, для досягнення мети сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної

проблеми, на які спирається автор. Проблему удосконалення державного регулювання сталого розвитку на основі соціо-еколого-економічних систем досліджували такі науковці, як Сиренко В.Ф., Балюк Г., Шапар А.Г. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. На даний час існує доволі велика кількість напрацювань стосовно удосконалення державного регулювання сталого розвитку, проте невирішеними залишаються питання удосконалення на основі соціо-еколого-економічних систем.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні головних напрямів удосконалення державного регулювання сталого розвитку на основі соціо-еколого-економічних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Безумовно, господарська система включає три основні підсистеми: економічну, соціальну та екологічну, що відповідає трьом основним складовим концепції сталого розвитку. Економічна складова частина передбачає оптимальне використання обмежених

ресурсів і використання екологічних природо-, енерго-, і матеріалоощадних технологій, у т. ч. видобуток і переробку сировини, створення екологічно орієнтованої продукції, мінімізацію, переробку і утилізацію відходів [1, с. 9–13]. Сталість економічної підсистеми може бути забезпечена спрямуванням частини прибутку від продажу невідновних ресурсів на збільшення цінності відновлюваних. Важливим аспектом у цьому плані є справедливий розподіл благ у внутрішньому і міжпоколінному вимірі. Згідно з концепцією людського розвитку, людина є самостійним суб'єктом розвитку, а не його об'єктом, отож, вона як індивідуум має активно брати участь у процесах, які представляють сферу її життєдіяльності. Екологічна складова частина передбачає, що сталий розвиток має забезпечувати гармонійне поєднання біологічних і фізичних природних систем, зокрема – створених людиною. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стійкість всієї біосфери. Основна увага тут акцентується на здатності до самовідновлення, швидкої адаптації екосистем до змін, на протидію збереженню їх у певному статичному, ідеальному, стані. Неощадне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, втрата біологічного різноманіття знижують здатність екосистем до самовідновлення. Узгодження трьох названих складових сталого розвитку, а також трьох основних підсистем господарської системи: економічної, соціальної та екологічної є складним, але необхідним завданням. При порушенні рівноваги між цими складовими в бік одного з компонентів, втрачається баланс розвитку і виникатиме загроза переходу у неконтрольований стан розвитку.

Зазвичай прогнози щодо позитивного економічного або екологічного ефекту від реалізації певного механізму, спрямованого на встановлення еколого-економічної рівноваги, не справджуються. У результаті, більш ймовірно виявляється рівновага – ситуативна, нестабільна або ж неефективна (рис. 1).

Зумовлено це тим, що складні внутрішньодержавні соціально-економічні та екологічні системи перебувають у стані постійної динаміки, і при переході з одного рівноважного стану в інший порушуються існуючі структурні зв'язки між економічними та екологічними процесами, виникають відхилення та невизначеність у поведінці економічних суб'єктів.

Отже, науково-практичне завдання щодо політики і механізмів розвитку національної еконо-

міки полягає в регулюванні трансформаційних процесів таким чином, щоб вони відбувалися в межах еколого-економічної системи, а розвиток мав прогресивне спрямування з результируючим позитивним ефектом.

Регулювання еколого-економічних процесів на загальнодержавному рівні має здійснюватися на основі механізмів групування територій за ознакою наявності структурної рівноваги, механізмів міжтериторіального вирівнювання та механізмів прогнозування моделі розвитку окремих територій. Це дозволить управляти перехідними процесами відразу кількох територіальних одиниць, що знаходяться в однаковому становищі, прогнозувати шлях розвитку країни загалом [2, с. 37–60].

Важливу роль у регулюванні розвитком національної економіки має система моніторингу, адже її висновки формують основу для прийняття управлінських рішень. Система моніторингу повинна відповідати середовищу свого функціонування, сама бути функціональною, відкритою для інформації, здатною до змін – адаптивною, відповідати поточним вимогам і потребам, трансформуватися в разі необхідності.

Завдання моніторингу, зокрема його інформаційної складової частини – високий рівень обробки інформації, аналітичної складової частини – її опрацювання, консалтингової складової частини – формування висновків та рекомендацій, з метою впливу на ситуацію. Отож, система моніторингу повинна будуватися на принципі регіонального представництва шляхом формування територіальних підрозділів із боку центральної структури. Це значною мірою сприятиме врахуванню особливостей не тільки на рівні регіону, але й на нижчих адміністративно-територіальних рівнях, значно полегшить управління системою [3, с. 165].

Перейдемо безпосередньо до пропозицій удосконалення соціо-еколого-економічних систем. В якості основних напрямків удосконалення соціо-еколого-економічних систем визначені наступні: формування господарського механізму, що управляє соціально-економічним розвитком; виконання природоохоронних заходів на сільських і незабудованих територіях; розвиток соціальної інфраструктури та оздоровлення населення; розвиток сільського господарства на основі інноваційних технологій; реконструкція промислової екосистеми з урахуванням господарської ємності локальних екосистем.

При удосконаленні регулювання економічної системи необхідно використовувати наступні інструменти:

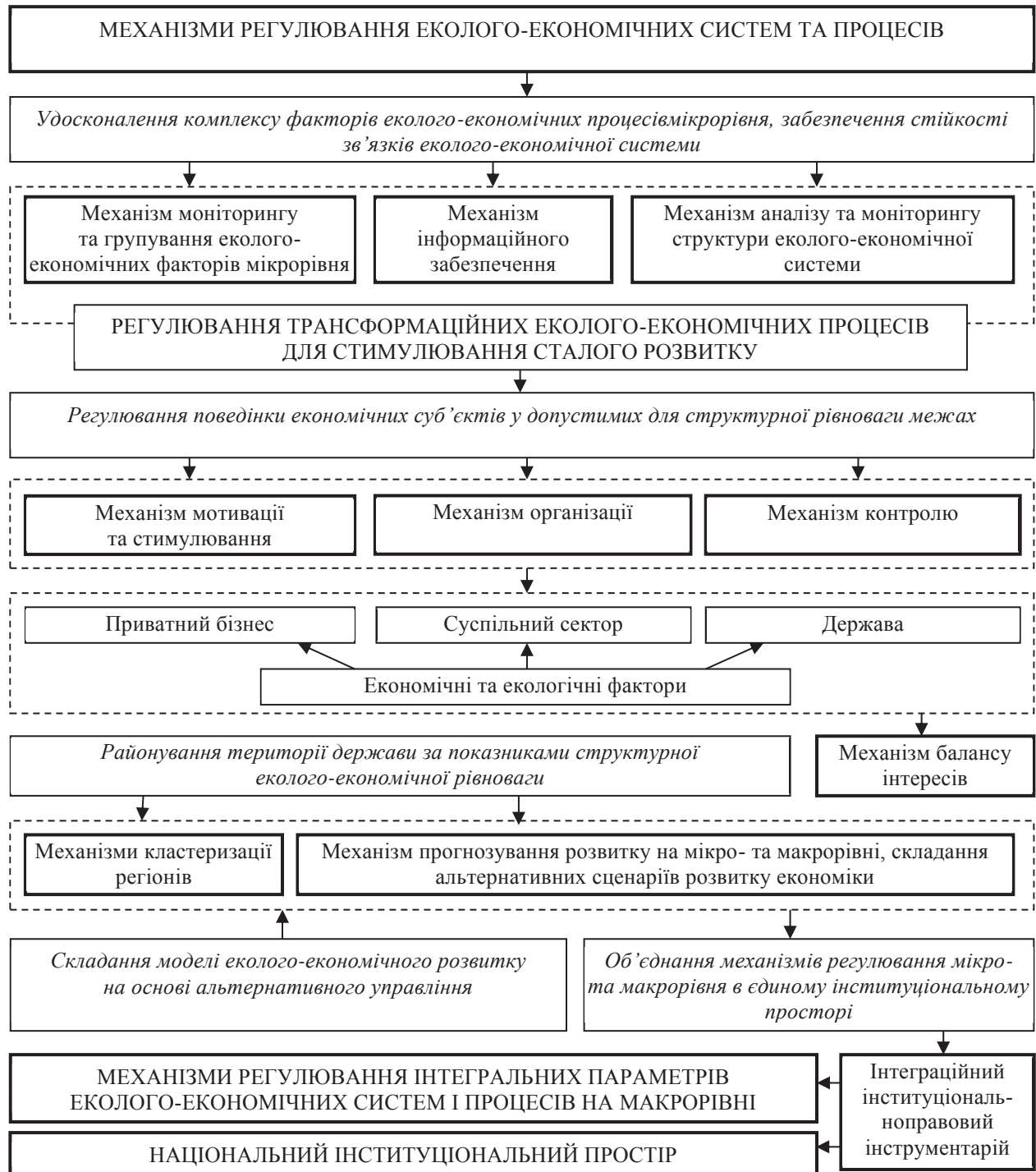

Рис. 1. Механізми регулювання еколого-економічної системи на засадах сталого розвитку

Джерело: власна розробка автора

1) адміністративного характеру – зниження адміністративних бар'єрів, для спрощення угод із купівлі-продажу технологічних інновацій; впровадження стандартів інтенсифікації виробництва і нормативів; зниження адміністративних бар'єрів для спрощення угод із купівлі-продажу інновацій, патентів; створення інформаційних майданчиків

для обміну інноваціями; створення доступного інституту консультування при оформленні заявок на патенти; створення інформаційних майданчиків для спрощення пошуку контрагентів, розробки проектно-кошторисної документації тощо; розробка стратегії комплексної модернізації промисловості, здійснюваної одночасно з

впровадженням більш прогресивних технологічних процесів, комплексною механізацією і автоматизацією виробництва;

2) економічного характеру – пріоритет державних підприємств при інтенсифікації виробництва, яке може спричинити мультиплікативний ефект на бізнес-середовище в цілому; формування додаткових джерел фінансування внутрішніх витрат на дослідження і розробки; забезпечення технологічних проривів у стратегічно важливих галузях і напрямках; впорядкування взаємодії наукових організацій з компаніями, надавання підтримки науково-дослідним проектам, що виконуються силами недержавних наукових інститутів і фондів;

3) соціально-психологічного характеру – вплив на систему цінностей сталого розвитку, формування принципів «зеленої економіки» через інформацію в ЗМІ, проведення конференцій, семінарів; організація соціальних проектів і громадських ініціатив зі стимулювання інноваційної активності.

Основними принципами економічної політики є: невтручання держави в діяльність бізнесу і зниження його прямого грошового стимулювання, надання рівних умов щодо державної підтримки, пріоритет залишення коштів в економіці.

У рамках удосконалення регулювання екологічної системи необхідно забезпечити:

– підготовку схеми територіального планування, розробку нормативно-правових документів щодо містобудівної діяльності, впровадження програм комплексного розвитку комунальної інфраструктури;

– впровадження ресурсозберігаючих і безвідходних технологій на підприємствах;

– поетапне зниження скидів (викидів) забруднюючих речовин, розміщення відходів до встановлених нормативів;

– розвиток ефективної системи переробки відходів, використання вторинних ресурсів;

– оптимізація мереж очисних споруд, забезпечення їх максимального завантаження;

– будівництво та модернізація очисних споруд тільки на основі сучасних технологій;

– ліквідація несанкціонованих звалищ, які не відповідають нормативним вимогам полігонів твердих побутових відходів (ТПВ);

– будівництво заводів з переробки ТПВ;

– удосконалення системи управління рухом ТПВ шляхом впровадження роздільного збору ТПВ, сортування відходів, їх ефективного знешкодження та утилізації, екологічно безпечного захоронення;

– розвиток екологічно безпечних видів транспорту і палива;

– скорочення питомого водоспоживання у сфері житлово-комунального господарства.

Результатами реалізації цих заходів буде: зменшення негативного впливу на екологію; значно чистіше довкілля; налагодження системи поводження з відходами; збереження ресурсів; розбудова громадянського суспільства. При вдосконаленні регулювання екологічної системи необхідно використовувати такі інструменти:

1) адміністративного характеру – законодавча жорсткість заходів заборони на несанкціонований викид відходів і шкідливих речовин, вдосконалення системи контролю та нагляду за виконанням цієї норми; законодавче закріплення за суб'єктами бізнес-середовища обов'язків створення відходопереробних або безвідходних виробництв, установку очисних споруд на своїх підприємствах і посилення контролю за їх виконанням; підвищення стандартів і нормативів якості переробки відходів виробництва і споживання; квотування відходів виробництва і споживання, викидів в навколишнє середовище; підвищення суми штрафів за скиди і викиди (ввести плату за викиди в межах ГДК і понадлімітне забруднення); облік екологічних угод; створення механізму забезпечення бюджетної ефективності природоохоронної діяльності; введення механізму протидії корупції в природоохоронній діяльності; проведення робіт із паспортизації підприємств; створення і вдосконалення автоматизованої системи моніторингу охорони навколишнього середовища;

2) економічного характеру – зосередження безвідходних або відходопереробних виробництв у рамках державного підприємництва; бюджетне регулювання; податкові методи; зниження облікової та резервної ставок для фінансових систем, що надають пільгове кредитування для підприємств, впроваджують екологозберігаючі технології та технології вторинної обробки; введення механізму залучення приватних інвестицій у раціональне природокористування та охорону навколишнього середовища; екологічне страхування; природоохоронні субсидії;

3) соціально-психологічного характеру – розвиток системи екологічного виховання та освіти, підвищення компетентності фахівців різних цільових груп; забезпечення достовірною і своєчасною інформацією про стан природного середовища та природоохоронних заходів;

вплив на систему цінностей сталого розвитку, принципів «зеленої економіки» через інформацію в ЗМІ, проведення конференцій, семінарів, конкурсів, акцій, свят; організація соціальних проектів і громадських ініціатив зі стимулювання екологічно відповідальної поведінки, створення еколого-біологічних центрів, підтримка екологоорієнтованого волонтерства; формування мотивації природоохоронної діяльності, відповідальності та відшкодування збитків за результати природокористування.

Основними принципами екологічної політики є: посилення контролю за несанкціонованим забрудненням території та запровадження принципу «забруднювач платить».

При удосконаленні регулювання соціальної системи необхідно використовувати такі інструменти:

1) адміністративного характеру – розвиток системи охорони здоров'я і медицини, забезпечення громадської безпеки, розвиток фізкультури і спорту; зниження адміністративних бар'єрів при в'їзді іммігрантів, надання їм у тимчасове користування підвідомчого житла; збільшення термінів перебування на території; посилення нормативів в рамках розвитку соціальної інфраструктури.

2) економічного характеру – будівництво відомчого житла для мігрантів у рамках державного підприємництва; зниження зборів за тимчасову реєстрацію; компенсація частини соціальних внесків з бюджету, залежно від якості трудового потенціалу мігранта; будівництво об'єктів медичного та профілактичного профілю в рамках державного підприємництва; компенсація частини витрат на медичне обслуговування; зниження облікової ставки і ставки рефінансування банкам, які надають послуги з кредитування витрат на медичне обслуговування; створення соціальної інфраструктури в рамках державного підприємництва;

3) соціально-психологічного характеру – вплив на систему цінностей сталого розвитку через інформацію в ЗМІ, проведення конференцій, семінарів; організація соціальних проектів і громадських ініціатив зі стимулювання здорового способу життя, стимулювання народжуваності. Основним принципом соціальної політики є надання рівного доступу населення до соціальних послуг (освітніх, культурних, медичних тощо). Необхідно відзначити, що сьо-

годні в Україні розпочато медичну реформу, реалізація якої повинна забезпечити: створення програми державних гарантій надання населенню медичної допомоги за видами й обсягами, відповідно до затверджених стандартів та діючої нормативно-правової бази; формування збалансованої системи охорони здоров'я при повній компенсації суспільно-необхідних витрат на надання медичних послуг; впровадження схеми фінансування системи охорони здоров'я, з урахуванням кількості проліцензованих видів діяльності й узгоджених обсягів медичної допомоги; впровадження форм оплати за медичну допомогу, що стимулюють підвищення ефективності діяльності медичних установ.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Отже, запропоновані заходи сприятимуть підвищенню потенціалу соціо-еколого-економічних систем в рамках загальної стратегії сталого розвитку, в середньостроковій і довгостроковій перспективі. Розроблений механізм реалізації заходів коригуючого впливу та алгоритм прийняття управлінських рішень передбачають виділення напрямків регулювання за кожною системою сталого розвитку. Реалізація даних напрямів повинна базуватися на поєднанні інструментів адміністративного, економічного і соціально-психологічного характеру. Таким чином, запропонований алгоритм вироблення управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку, чітко структурує безпосередньо процес регулювання, конкретизує напрямки, відповідно до проблем розвитку регіону, а так само групує різні за характером методи державного регулювання, підвищуючи їх ефективність.

Список використаної літератури:

1. Балюк Г. Правове забезпечення екологічної складової сталого розвитку: проблеми законодавчого регулювання, створення екологічної столиці світу та удосконалення екологічної освіти в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 92. С. 9–13.
2. Шапар А. Г. Про концепцію переходу України до сталого розвитку. Екологія і природокористування. 2006. Випуск 9. С. 37–60.
3. Апарат государственного управления: Интересы и деятельность / Отв. ред. В.Ф. Сиренко. К.: Наукова думка, 1993. 165 с.

Бурик З. М. Совершенствование государственного регулирования устойчивого развития на основе социо-эколого-экономических систем

В статье установлено, что хозяйственная система включает три основные подсистемы: экономическую, социальную и экологическую, что соответствует трем основным составляющим концепции устойчивого развития. Изображены механизмы регулирования эколого-экономической системы на принципах устойчивого развития. Приведены предложения усовершенствования социо-эколого-экономических систем. Определены инструменты при совершенствовании регулирования экономической, экологической и социальной систем.

Ключевые слова: государственное регулирование, устойчивое развитие, социо-эколого-экономические системы, эколого-экономическое равновесие, механизмы регулирования эколого-экономической системы.

Buryk Z. M. Improvement of public regulation of sustainable development based on socio-ecological-economic systems

This article establishes that the economic system includes three main subsystems: economic, social and ecological, which corresponds to three main components of the concept of sustainable development. The mechanisms of regulation of ecological-economic system on the basis of sustainable development are shown. The proposals of improvement of socio-ecological and economic systems are presented. The tools for improving the regulation of economic, environmental and social systems have been identified.

Key words: state regulation, sustainable development, socio-ecological-economic systems, ecological-economic equilibrium, mechanisms of regulation of the ecological-economic system.